

Franko, Ivan
ІВАН ФРАНКО.

Semper tiro
SEMPER TIRO

ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

ТРЕТЄ ВИДАННЯ.

Eubler
1956

~~ЛЬВІВ — КИЇВ, 1922.~~

~~3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.~~

UKRAINIAN BAZAAR

2248 GRAYLING AVENUE

DETROIT, MICH.

Digitized by

Google

Original from

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PRESERVATION
COPY ADDED
ORIGINAL TO BE
RETAINED

FEB 28 1994

Всі права застережені.

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА І СПІЛКИ

PG-3948
F754
1922

SEMPER TIRO.

Життя коротке, та безмежна штука
І незглибиме творче ремесло;
Що зразу, бачиться тобі, було
Лиш опяніння, забавка, ошука;
Те в необнятий розмір уросло,
Всю душу, мрії всі твої віссало,
Всі сили забира і ще говорить: Мало!

І перед плодом власної уяви
Стоїш мов перед божеством яким,
І сушиш кров свою йому для слави,
І своїх нервів сок, свій мозок перед ним
Кладеш замість кадила й страви,
І чуєш сам себе рабом його й підданим,
Та в серці шепче щось: Ні, буду твоїм паном.

Не вір сим пошептам! Зрадлива та богиня,
Та Муза! Вабить, надить і манить,
Щоб виссать „я“ твоє, зробить з тебе начиння
Своїх забагань, дух твій спорожнить.
Не вір мельодії, що з струн її звенить:
„Ти будеш майстром, будеш паном тонів
І серць володарем і владником мільйонів“.

О, не дури себе, ти молодая ліро!
Коли в душі пісень тісниться рій,

Служи богині непохитно, щиро,
Та панувать над нею і не мрій.
Хай спів твій буде запахуще миро
В пиру життя, та сам ти скромно стій
І знай одно — *poëta semper tiro.*

СОНЕТ.

Благословенна ти поміж жонами,
Одрадо душ і сонце благовісне,
Почата в захваті, окроплена сльозами,
О раю мій, моя ти муко, Пісне!

Царице, ти найнизчого з між люду
Підносиш до вершин свого трону,
І до глибин терпіння, сліз і бруду
Ведеш і тих, що двигаютъ корону.

Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє:

І дотик твій із терня рожі родить,
І по серцях мов чар солодкий ходить,
І будить, молодить і опяняє.

МОЙОМУ ЧИТАЧЕВИ.

Мій друже, що в нічну годину тиху
Отсі рядки очима пробігаєш
І в них народньому заради лиху,
Чи власним болям полекші шукаєш, —

Коли тобі хоч при одному слові
Живійше в грудях серце затріпоче,
В душі озветься щось, немов луна в діброві,
В очах огонь сльозу згасить захоче, —

Благословлю тебе, щоб аж до скону твого
Доніс ти серце чисте й щире душу,
І щоб ти не зазнав сирітства духового,
В якому я свій вік коротать мушу...

17/IX 1905.

БУРКУТСЬКІ СТАНСИ.

I.

Кожда кичера в млі,
Кождий плай закуривсь —
Що за мла на твоєму чолі?
Ти чого, брате мій, закуривсь?

Як потік клекотить!
Як гуде Черемош!
Щось таємнеє душу гнітить,
Якихсь дум обігнаться не мож.

Щось таке, мов докір
Над душею гука,
Мов та каня, що в млі поверх гір
Сумно скиглить і дощ наклика.

II.

Дівчино, моя ти рибчино,
Дівчино, кохання моє,
Ти мого страждання причино,
Скарбнице, що щастя дає!

Обоє підемо, обоє
В далеку мандрівку життя.
Нічого не страшно з тобою,
Бо ти чудодійне дитя.

Ти стрілиш очима — і горе
Розвієсь мов мла на версі;
Всміхнешся — й розбурхане море
Поклониться твоїй красі.

III.

ОЛЬЗІ С.

Найгарнійша для нас
Загранична квітка;
Найлюбійше лице,
Що стрічається зрідка.

Найчистійша сльоза
Причарована штукаю;
Найвірнійша любов
Усвячена розлукою.

IV.

О, розстроєна скрипка, розстроєна!
Стільки рук нетямущих, брудних
Доторкалося струн чарівних, —
І вона їх розстроєм напоєна.

Ріже вухо страшними акордами,
У тонац'ї ніяк не встоїть...
Де ти, майстре, щоб вмів настроїть,
Оживить її співами гордими?

КОНКІСТАДОРИ.

По бурхливім океані
Серед пінявих валів
Наша фльота суне, бється
До незвісних берегів.
Плещуть весла, гнуться щогли...
Ось і пристань затишна!
Завертай! І бік при боці!
І стерно біля стерна!
Кидай якорі! На беріг
По помостах виходи!
Ні чичирк! Ще ледво дніє...
Пусто скрізь... Ставай в ряди!
Сонний город ще дрімає...
Схопимо його у сні...
Перший крик — наш окрик бою,
І побіднії пісні.
Та заки рушать, пускайте
Скрізь огонь по кораблях,
Щоб всі знали, що нема нам
Вороття на старий шлях.
Бухнув дим! Хлюпоче море...
Щось мов стогне у судні...
Паруси залопотіли,
Наче крила огняні.
Гнуться реї, сиплють іскри,

Мов розпалені річки...
Снасть скрипить... Високі щогли
Запалали мов свічки.
Що за нами, хай на віки
Вкриє попіл життєвий!
Або смерть, або перемога! —
Се наш оклик боевий!
До відважних світ належить.
К чорту боязнь навісну!
Кров і труд ось тут здвигне нам
Нову, кращу вітчину!

Кохавина д. 26 липня 1904.

ЛІСОВА ІДІЛЛЯ

ПОЕМА

ПОСВЯТА.

Миколі Вороному.

Миколо, мій дружеко давний,
Ідеалісте непоправний!
Навіяв ти на душу чару
З далекого Катернодару;
Мов згук тримбіти в полонині
Тому, що блудить по долині,
Пустив ти слово різко, сміло,
Що в серці дивно защеміло:

„Пісень давайте нам, поети,
Без тенденційної прикмети,
Без соціального змагання,
Без усесвітнього страждання,
Без нарікання над юрбою,
Без гучних покликів до бою,
Без сварів мудреців і дурнів,
Без горожанських тих котурнів!
Пісень свободних і безпечних,
Добутих із глибин сердечних,
Де б той сучасник горем битий
Душею хвильку міг спочити“.
Гай, гай, Миколо, ще й з пеньками!
Лиш мід твоїми б пить устами!
Бий своїм словом, бий доразу

Котурн і фальш, пустую фразу!
Гони їх з пісні на псю маму,
Як гнав Ісус міняйлів з храму!
Та не гадай, як фраза згине,
Що вже сучасник тут спочине,
Знайде тепло і ніжність впарі,
Як у жіночій будуарі;
Знайде до пестошів приклонність
І морфій на свою безсонність,
На рани плястри, лік на жалі,
Мов у вояннїм гошпіталі!

Ні, друже мій, не та година!
Сучасна пісня — не перина,
Не гошпітальнеє лежання, —
Вона вся пристрасть і бажання,
І вся огонь і вся тривога,
Вся боротьба і вся дорога,
Шукання, дослід і погоні
До мет, що мчать по небосклоні.
Не думай, як поет покине
Загальних питань море сине,
І в тихий залив свого серця
Порине, мов нурець забється,
Що там він перли і алмази
Знайде блискучії, без кази,
Знайде тепло і розкіш раю
І світло й пахощі без краю.
А як знайде гидкії черви
І гіркість сліз, розбиті нерви,
Докори хорого сумління,
Прокляття свого покоління,
Зневіру чорну, скрип розстрою,

То що почать з такою грою?
Чи мають нам мішати поети
Огонь Титана й воду Лети?

Ах, друже мій, поет сучасний —
Він тим сучасний, що нещасний.
Поет — значить: вродився хорим.
Болить чужим і власним горем.
В його чутливість сильна, дика,
Еольська арфа мов велика,
Що все бренть і не втихає:
В ній кождий стрічний вітер грає.
А втихне вітрове дихання,
Бренть в ній власних струн дрожання.
Не гармонійний згук той, друже!
Він дразнить слух і нерви дуже,
На яві дразнить, сон трівожить,
Вертить докором, зло ворожить,
Жене тебе, де кроком рушиш,
Клянеш його, а слухать мусиш.
Так не жадай же, друже милий,
Щоб нас поети млою крили,
Рожевим пестошів туманом,
Містичних візій океаном,
Щоб опій нам давали в страви,
Щоб нам співали для забави!
Най будуть щирі, щирі, щирі!
І що хто в життєвому вирі
Спіймав — чи радощі, чи муку,
Барвисту рибу, чи гадюку,
Алмази творчости блискучі,
Чи каяття терни колючі,
Чи перли радощів укритих,

Чи черепки надій розбитих, —
Най все в свої пісні складає
І співчуття не дожидає.
Воно прийде!

Слова — полова,
Але огонь в одежі слова. —
Безсмертна, чудотворна фея,
Правдива іскра Прометея.

Падолист 1900 р.

ПРОЛОГ.

На романтичного коня сідаю.
 Крилатий звірю, не пручайсь, не ржи!
 Неси мене, куди я загадаю,
 На фантастичні ті шпилі біжи,
 Де вихор грає, стогне гомін гаю,
 Де на вузкій мов ниточка межі
 Фантазія і дійсність спина в спину
 Глядять у мрій квітчастую країну.

Неси мене у ліс, той ліс казочний,
 Високий, темний, що мов море гра,
 Що зелені вдягає стрій святочний
 І широко свій килим простира,
 Що пахощами дише, свіжий, сочний,
 Де в таємничій тіні бє нора,
 Де між корчів потік біжить до ціли,
 Коряві вільхи озерце обсіли.

Той ліс — зразок ще первісного світа,
 Де нікому природу маскувать;
 Морозом бита, ярим сонцем гріта,
 Вона лиш те живить, що має міць трівать.
 У всю красу, у весь свій страх одіта,
 Однако їй кормить і руйнують;
 Життя і смерть тут ходять без розлуки,
 Крик роскоші й важкі конання муки.

На пнях гнилих зелена брость пишаєсь,
Серед кісток вовчиця кормить плід;
У тіні дуба рій комашок граєсь,
І тогож дуба підгриза їх рід;
Ось гадина на сонці вигріваєсь,
Метелик треплесь, медом дише цвіт,
А по верхівях тиха дума ходить, —
Одно тут лоно і вбиває й родить.

В той ліс як часто я літав думками,
Коли було нестерпно між людьми!
Тут дикими втішався я квітками,
Тут віддихав я повними грудьми,
Тут доторкавсь тремтучими руками
Великих тайн: хто ми і по що ми?
Тут сілльогізмів сіть думок не ловить,
Природа серцю щиру правду мовить.

І був той ліс мені як рідна мати,
Що вцитькує тривогу навісну.
У спеку клав під тінь розкішну спати,
І свистом дрозда знов будив зі сну...
Я плакав, як прийшлось його лишати
І шлях верстать по груді та терну.
Я знав: хоч де кораблик мій прибється, —
Найкраще тут минуло й не вернеться...

І я пішов. Літа йшли за літами.
Я сивію, огонь згасає мій...
Чимало сил потратив я без тям,
Чимало я похоронив надій!
Лиш ліс отой пахучими вітками
Махав мені, бренів мов мушок рій,

Що пє мов сонця блиски золотаві, —
Так він все свіжий був в моїй уяві.

Сьогодні я вернув. Мене до долу
Зігнуло невідрадних сорок літ;
Пройшов життя тяжку, жорстоку школу
І коштував знання чудовний плід,
І душу з мрій обдерту, наче голу
З пожежі виніс я в холодний світ,
А в серці вигаслу жагу й охоту,
Й старії рани, що болять під слоту.

І я пішов до ліса. Дивня туга
Мене до нього потягла, немов
Повірника старого здіблю й друга,
І виплачусь і виговорюсь знов,
І вирвусь із утопаного круга
І відновлюсь душею до основ.
Аж серце билось живо того ранку,
Немов стрічав я давнюю коханку.

Та друг мій був не той вже, що колись!
Пропав і слід колишньої пишноти!
Куди лиш глянь — пеньки й пеньки тяглись,
Сліди огнищ і трацької роботи,
І зломи й виверти й тріски пялись
Серед баюр і всякої гидоти;
Де-де лиш дуб та ильма одинока
Гляділи на руїну ту з висока.

Я мовив:

От так то нам зустріться довелось!
В якіж хижацькі лапи ти попавсь?

Ліс мовив:

З твого де-де сивого волося
Пізнати, що й ти в роскошах не купавсь.

Я мовив:

Життя воєнним табором тяглося,
То тут, то там противник прискіпавсь;
Я боронивсь, нераз мав перемоги,
Та часто й падав ворогам під ноги.

Війна! Вона не дасть, бач, гнись і скніти,
Все гонить до нових стремлінь і змін.
В огонь життя, що гріє, жре і світить
Усе нових докидує полін.
Здобув успіх — куди там гомоніти,
Що ран і сліз і праць коштує він!
А впав у бою — люто зціпиш зуби
Й не тямиш обсягу своєї згуби.

Ліс мовив:

Еге, війна! Вона й мене скосила!
Обдерла, зжерла всю мою красу.
Яж гордий був! Моя живуча сила
Оперлася гризким зубам часу;
Так багато бурь, вихрів, снігів зносила,
Що думалось мені: я все знесу.
Аж смерть гриба старого — стид сказати! —
Була сигналом до моєї страти.

На схід від мене тямиш палац білий
На горбі? — Князь старий там проживав.
Я й десять сел, що вкруг мене обсіли
Його були. „Мій ключ“ — він нас так звав.

І доки жив, хоч як сини клептіли,
 Мене рубать не дав, не продавав:
 Йому я спомин був його княгині, —
 Аби він жив, яб ще стояв до нині.

Весь вік його був сплетений зо мною:
 Малим гуляв по моїх він стежках:
 Потім ганяв з стрільбою за серною,
 Вправляв свій кріс на кабанах, вовках;
 Потім нераз з княгинею-жоною
 Й веселим гуртом тут на лови тяг,
 Аж раз після веселої забави
 Княгиню вбиту винесли з гущави.

Була прегарна ще, хоч вся студена,
 Згас блиск очей, на віки голос стих;
 Шовкова сукня кровю обагрена,
 Солодкий усміх на устах застиг;
 У саме серце кулею ражена
 Без болю вмерла, нагло в один миг.
 Хто, як, за що скопив се гарне тіло,
 На все лишилось темним сее діло.

Шептали: смерть сама собі зробила,
 Бо жить з князем не хтіла, не могла,
 Бо не князя, а иншого любила,
 Але благань його не приняла;
 Натомісць инша чутка доводила,
 Що зрадила князя, йому була
 Та зрада звісна, і що він з любови
 Й розпуки їй кроваві справив лови.

Та сяк чи так, князь був мов громом вбитий;
 Його звезли зомлілого домів;

Весь похорон княгині сумовитий
В нестямі він лежав, в огні горів;
Нездужав довго, їздив води пити,
Зів'яв, ізгорбивсь, мовили — здурів:
Не вірив, що вона убита з кріса,
Все ждав, що верне, певно верне з ліса.

Він скаженів, коли хто смів згадати
Про смерть її; весь палац, кожда річ
На поворот її все мали ждати:
Світити світло в спальні кожду ніч,
Стелити ліжку, у вазон вкладати
Букети свіжі, нагрівати піч;
На новий рік, на вродини, йменини
Багаті дари він складав княгини.

А гарний день настане, князь в зараню
Таємно схопиться і в ліс біжить;
Під дубом стане, кличе: „Маню! Маню!“
Надслухує, зітхає, жде й дріжить.
„Я не сержусь! Вірь мойому коханню!
Вернись! Як в раю, в парі будем жить!
Не йдеш? Загнівалась на Яся твого?“
От там то раз його й знайшли мертвого.

Гей, то були веселі похорони!
В князя сини — два славні гультай,
На батьківське добро немов ворони
Накинулись, та й ну ділить паї!
Ще за князем не продзвонили дзвони,
А вже вони ревли мов бугаї,
В покоях рились, скрині розбивали,
Жидам убрання, меблі продавали.

Спішилися й мою красу продати,
Та не було на дерево ціни!
Прийшлося знехотя гульвісам ждати,
Хоч шарпали вірителі; вони
Не дармо й ждали: мали будувати
Залізницю в тій стороні з весни, —
І те вдало князьке ім'я свячене,
Що шлях пройшов якраз поперек мене.

Весна прийшла, а з нею враз багато
Людей, возів і коней і сокир;
І гомін був і спів, немов у свято,
І стук і плач бентежили мій мир;
Мов різакom напів мене розтято,
І біль мене пронизав вдовж і в шир,
Як в моїм серці висікли провали,
І стацію й дворіць побудували.

Ще раз зима прийшла снігами вбрана,
Ще раз весна пахуча зацвіла;
Моя — здавалось — заживає рана,
І на просіках свіжа брость росла;
Лиш та залізна гадина погана
Щодень свистіла, грюкала й ревла;
Я знав, що се моя нехибна згуба:
Вона мене згризе, як черви дуба.

Весною ще вона мені примчала
Дарунок — щоб не бачив я таких!
Вона, що про культуру так кричала,
Мене зробила свідком сцен гидких.
Людська кров із рани тут дзюрчала,
Я ссав її; від корінців тонких

Аж до вершин смертельна дрож пробігла
Мене: й моя се, знати, смерть настигла.

Й настигла! Ледво осінь листя здула
З моїх беріз і грабів і осик, —
Уже змив залізна ревнула,
І залунав брудного люду крик,
Хрип пил і стук сокир; грізна, нечула
Рука пень в пень косила мов сітник:
Тут стоси клали, там кору здіймали,
Лупали, терли, дерли і ломали.

Як би ти знав, як мучивсь я в ту пору!
Як день і ніч стогнав я, рув і вив!
На рубачів що ночі слав я змору,
Жалібним зойком їх зо сну будив.
І не один, підводячися в гору,
Тремтів, хрестився, ледво дух ловив,
І мовив: „З нами Дух святий! Неначе
Жива душа де при сконанню плаче!“

Се я так плавав. Та дарма, ніхто ще
Плачем своєї долі не відпер.
Пять літ мене трошили наче троше
Аж тим зробили, чим я став тепер.
А скористали? Слухай і про то ще!
Один князюк в delirium умер,
Другий збанкротивсь, служить десь при банку,
А Жид згорнув мільйони мов сметанку.

Я мовив:

Сумний твій стан! Та з твоїми панами
Я співчуття не маю ні цяти.
Герої будуарів та Панами —

Який же инший можуть шлях знайти?
Февдали в вік електрики й реклями
Сей вік лиш можуть у п'яту бости,
А він розтрощить племя се недуже...
Та инше щось скажи мені, мій друже!

Мені на серці важко — дай розраду,
І нових сил скарбівню отвори!
Ось тут під дубом сим нестятим сяду
Й сидітиму. Розважуй! Говори!
Увесь свій чар і всю свою принаду
Ще раз яви, мов у букет збери,
І весь свій біль і всю свою надію,
Нехай я віджию й відмолодію.

Ліс мовив:

Під моїм дубом сіла дивна птиця,
Що все шукала на вербі грушок.
Прийшов слабий до хорого лічиться:
Давай на мелянхолью порошок!
Сиди собі! А хочеш щось повчиться,
То слухай! Маю ще один куток,
І в нім секрет. Рад слухать? Та чи буде
Се лік тобі?.. Героями там — люде!

ПЕРША ПІСНЯ.

Весна прийшла, на синьому Дунаю
Сплескала лебединими крильми,
Дунула теплим подихом по краю,
Зломала мости ледові зими,
Підсніжники збудила в голім гаю
І жайворонки вивела з тюрми,
І на Бескид нагнала хмари сині,
Й пустила мглу на північ по країні.

Махнула раз рожевою рукою —
На ріках трісла крига і сплила:
Махнула знов наміткою тонкою,
Й землі плодюща сила ожила,
І теплий вітер піснею дзвінкою
Загомонів над стріхами села,
Над вежами і мурами й церквами,
І в лісі ляг спочити під вершками.

Таємна дрож проходить по природі,
Дожджанка воскресних, світлих днів;
Поглублюєсь лазур у небозводі,
Круг соняшний теплійше заяснів;
Рожева заграва горить на сході,
І ліс безлистий наче потемнів,
Не стогне вже, лиш мельодійно грав,
Базьками лози й іви прибирає.

Тим лісом, почерез яри та кручі
 Біжить дорога проста мов стріла;
 Дві шини, наче два ножі блискучі
 Геть-геть у глиб його вона впряла;
 Край неї дуби, граби та плакучі
 Берези гнуться, ронять піт з чола,
 Вітками мають, гіллями хитають,
 Немов новин в залізних шин питають.

„Го, го! Новин!“ застугоніли шини.
 „Ми зо світів якраз прийшли на те.
 По нас день в день вам бігтимуть новини,
 По нас і ви колись побіжите
 Мов новина в безлісній країні.
 Нове — отсе одно для нас святе.
 Що не бувало, через нас настане, —
 Байдуже нам, чи добре чи погане.

„Ось тут машини йдуть, що орють, сіють,
 Жнуть, косять, ріжуть, мелють і вертять;
 Достатки йдуть, що світять а не гріють,
 Що вас зідять, хоч їсти не хотять;
 Купці спішать, що купувати вміють
 Фікційний крам, фікційний гріш платять,
 Фікційних зисків сиплють повну хату,
 Та врешті вилічать реальну страту“.

Дивуються берези білокорі,
 Немов сільські дівчата на торзі,
 І дуб здвигає раменами 'д-гóri
 Скриплива іва оха по черзі.
 Та ось гуде щось і бренить в просторі:
 Біжить тривога на одній нозі,

Цвірінька телеграф і бють сигнали.
„Се поїзд рушив!“ — шини застогнали.

Іде, гуде той поїзд здовж Підгіря
І огняний у ньому скиглить дух,
Полошить в полі скот, у лісі звіря,
Орач хреститься, кланяєсь пастух;
З далека мов гусільниця, що міря
Дванацятьма палками довгий круг.
За мостом круто вигинає лука,
До ліса доповзає мов гадюка.

А в поїзді вагон другої класи,
В вагоні через дверці два купе.
Гурток панів. Сміх, жарти, баляндраси...
Тут офіцерське видно портепé,
Мисливський стрій, бальовії прикраси,
Тут гордий жест, зблязованя сліпе,
Короткі фрази, обривки розмови...
Десь на гостину їдуть чи на лови.

А в центрі групи, мов душа компанії,
В візитнім строю молодий панок;
Горять і очі й щоки знай румянії,
І хід його свободний мов танок;
Він сипле жарти radoщами п'янії,
І ллється голос чистий мов дзвінок;
Пливе від нього втіха і свобода,
Мов блиск від сонця серед небозвода.

„А я скажу: життя над все на світі,
І дурень той, хто не впивався ним!
Хто радощі літні не ловить в літі,
А літом калямутить втіхи зим.

Вживай, життя лише май на приміті,
З ним грайсь, та вмій не дорожити ним!
Лови момент, цурайсь його привіта!
Будь ненаситний! Evviva la vita!

„І що нам смерть? Прожитого безмірність
Ніяка смерть не в силі нам узять.
І що нам страх, присяги, клятви, вірність?
Все пута лиш, щоб нерв життя звязать.
Чхать на авторітет! Плювати на покірність!
В ярмі конвенцій хай осли біжать!
Наш клич — свобода! Наш закон — баніта.
І шлях наш простий... Evviva la vita!“

Дітірамбічний тон сей перебив
Старенький лікарь, що ввійшов з другого
Купе; турботно в пальцях теребив
Свою хустину, й коло молодого
Оратора спинивсь, і мов згубив
Щось дороге, так видививсь на нього,
А потім, голову схиливши низько,
Промовив: „Пане, стація вже близько!“

Панич (*байдужно*)

То добре, вийдем.

Лікарь

Слухайте, Євгеній!
В останнє слухайте ще моїх рад!

Євгеній

Щож, радьте! Виж до рад правдивий геній

Лікарь

Не враг я вам, йому не адвокат,
Чужий для вас... та справі тій злидennій
Яб инший вихід відшукати рад.
На плач його глядіть — він там в купе ридас,
Й на ваші співи — ні, мені аж серце крає.

Невжеж вам все людське так байдуже,
І люта скорб смішить вас, не болить?
Ще раз прошу вас: скаменіться, друже!
Ще можна вбійчий той огонь залить.
Признайте: виж тут винуваті дуже,
І ваше діло рану ту зцілить.

Евгеній

Га, га! Від ран вже ви у нас цілитель!
Щож хоче ворог мій і повелитель?

Лікарь (з докором)

Ну, ворог! І не стид вам се казати?

Евгеній

Я визваний.

Лікарь

Інакшеж він не міг.
Йомуж ви жінку вивабили з хати
І честь його ви подали на сміх.

Евгеній

Ге, ге, до Єзуїтів се брехати!
Девоток сим лякать: „О Боже, гріх!“
В нас новий час і новії закони,
І вищі ми над тії забобони!

Лікарь

Мій друже, ні, не в тім ще саме діло.
Він благородний... він її любив
І досі любить... Що там прогуділо,
О віщо він життя своє розбив, —
Готов забуть, як би лиш не боліло
Одно... коб ти одну йому зробив,
Одніську ласку! Любий! Я міркую,
Що зробиш ласку сю йому...

Евгеній

Якую?

Лікарь

Тиж кинув там її — —

Евгеній

Де слід було.

Лікарь

Тиж визискав її — —

Евгеній

Овва, питання!

Лікарь

Скажи одно: що там між вас зайшло?

Евгеній

Простіська річ: по любощах розстання.

Лікарь

А до розстання що вас довело?

Евгеній

То так: був сумерк, надійшло світання.
А як се сталось, то вже тайна ночі;
Прийшла пора, і нам розкрились очі.

Лікарь

Не хват я до метафор, аллегорій.
Та вже як хочеш, а скажи ще те:
Бажає конче знати пан Григорій,
Де ти розстався з нею?

Евгеній

Се пусте.

Лікарь

Покинув в соромі, в нужді та в горі?

Евгеній

О, ні! Як спіла вишня не росте,
Так і вона ніщо більш не бажає,
Бо має те, чим жизнь нагорожає.

Лікарь

Говориш ти загадками крутими!
Та деж вона? Деж нам її знайти?

Евгеній

А ти говориш наче до дитини.
А де вона, я знаю так, як ти.

Лікарь

Евгеній, годіж жартами пустими
Збувають сю річ. Вже близько до мети.

Скажи всю правду! Де вона, мій друже?
Він все готов простить!

Евгеній

Мені байдуже.

І він веселу пісню засвистав.
Байдужно відвертались секунданти.
Ось поїзд свиснув, загудів і став.
„Готові ви, панове? Ну, avanti!
Так щоб ніхто уваги не звертав
На себе тут. А зараз при шлябанті
Стежина в ліс. За мною! А за двацять
Мінут вже будемо назад вертаться“.

Отак командував один з дружини.
Тут із сусіднього купе явивсь
Григорій, глипнув, мов лякався днини:
Ще не старий, а виблід, похилився.
„Стоїть тут довго поїзд?“

„Пів години“.

„Пора!“ — І мовчки весь гурток пустивсь
З купе. Роївсь народом весь дворець
І клекотів, мов з кипятком горнець.

Робітники з сокирами, пилками,
Похнюпившись мов у ярмі ішли;
Жиди агенти чорними купками
Снували скрізь і наче млин гули;
Начальник верещав, махав руками;
Якийсь тягар пакетники несли
І теж кричали; десь там у вагоні
Дитина плакала і ржали коні.

Під шум пани через дворець майнули,
Ніхто на них уваги не звертав;

*

За хвилю вже й рогачку обминули,
Їх провідник спинився, засвистав, —
Ще хвиля, і в гущаву всі пірнули,
Лиш сивий лікарь ззаду приостав,
Здвигав плечима, рухав головою,
Мов розмовляв, сварився сам з соббою.

Вузька стежка мов гадюка вється
Поміж хащі й столітні дерева;
Тут в яр збігає, там у гору пнеться,
Тут виверти обходить, мов жива.
Скрізь тихо; між корчами звір пасеться,
В дуплавині погукує сова,
З вершків важкая сутінь нависає,
І десь в яру потік бурхливий грає.

Ось поляна розкрилася простора,
Мов пазуха у велетня грудей.
Плакучі иви скупчилися мов змора
Довкола неї, з боку вяз сидий
Глядить понуро, гнеться осока
Й поскрипує; патлатий мох рудий
Понависав на пнях замість окраси,
І творить розбійницькії гримаси.

Оттут пани спинилися під вязом,
Оглянулись довкола, а потім
Самі по собі позирнули разом,
Мов ті злодії, що в храму святім
Зійшлися на злочин. Ну, чи пустить плазом
Бог місця те, що зробиться в крутім
Моменті? Хвилька їх проймає жахом, —
Ще хвилька, й злочин піде своїм шляхом.

„Панове — мовить провідник, суворий
Високий пан з подзюбаним лицем, —
Вам звісні пан Євгеній, пан Григорій,
Що тут стають на себе одинцем;
Не наша річ входити в суд історій,
Що завели їх на сей шлях правцем.
Мотиви — їх річ; наше діло в нормі,
Щоб все в порядку сталось і по формі.

Умови вже усталені. Панове
Супірники, чи хто жадає змін?
Ніхто не хоче. Чи вже все готове?
Дістанс відмірять! Лікарю! Деж він?
Струмент в порядку? Ось оружя нове!
Набить при всіх. Панове, мій поклін!
На місце! Чи обом однако ясно?
Коменда: три! і вистріл рівночасно“.

Здавалося, весь ліс в сей мент фатальний
З тривоги дух у собі притаїв.
А потім „три!“ і ляскіт моментальний,
Мов згідно плюнув демон сих гаїв.
І ледви тихий відгомін печальний
Поповз і, не добігши до країв
Старого ліса, десь заглух в деберці,
Як глухне спомин у зрадливім серці.

Оба супірники ще мент стояли,
Простягши праві руки наперед;
Та ось Євгеній став, немов зівялий,
З руки нечутно випав пістолет;
Під ним коліна враз задилькотали,
Вид в гору, мов слідив пташиний лет,

За груди лівою рукою ухватився,
І важко враз до долу покотився.

Всі ахнули. Григорій, наче свічка,
Стояв недвижно. Лікарь ось підбіг
До вбитого... „Небіжчик! Наче річка
Кров з рани грає... Ох, як биж я міг
Спинити!...“ „По що? Живо вовча тічка
З ним зробить лад. Благий йому нічліг!
Ходім, панове! Бог по правді судить.
Хто в пільмі ходить, той в пустині блудить“.

Оттак Григорій різко та студено
Сказав і перший до двірця подавсь.
„Що! — скрикнув лікарь, — алеж се страшенно!
Він ще живий! Щоб так отут лишавсь!...
Панове, стійте! Спиню кров... Візьмемо
На руки... Житиме! — „Е, тиб стидавсь
Таке балакать, — буркнув хтось із купи,
Чи гробарі ми, щоб носити трупи?“

„Покинь його! Нехай собі здихає!“
Сказав другий. — „Ходи, на поїзд час!“
„Панове! — лікарь в розпачу гукає, —
Сеж варварство! Се підлість! Я на вас
У суд подам!“ Та годі! Вже втихає
Стук кроків їх. До вбитого ще раз
Нещасний кинувся і кров спиняє, —
Той дише ще, та видно, що конає.

Прокинувся, застогнав... відкривши очі
Пізнав старого. — „А, се ти? Деж ті?“
Мовчить старий. — „Покинули! До ночі
Вже близько... Добре. Лекше в темноті...

Спіши за ними! Слухай! Все жіночі
Комедії! Ми слуги глупоті...
Скажи Григорію: його безцінна перла
Від нього втікла, а від мене вмерла.

„Ні, я не вбив... Любив мов божевільний...
Сама... сама... зневірившись у мні...
Хтів з нею вмерти... відіпхнула спільний
Кінець... сама собі лягла в труні.
Оттак і я тепер поляжу... вільний...
Без пам'яті... Не згадуй!... Мов у сні...
Життя глитає... evviva... мій друже!“
Замовк... ще застогнав... шепнув: „Байдуже“.

Мов тінь тремтюча лікарь щез в тій хвили,
Спішив що духу, сльози утирав;
Вже третій раз до поїзду дзвонили,
Коли він до вагону причвалав —
Не від двірця... панове отворили
Затильні дверці... Він без духу впав
На лавку; шепотав мов непритомний:
„Се злочин! злочин підлий і огромний!“

Ось поїзд дрогнув. Свиснула машина
Розпучним свистом, аж заскиглив ліс.
Від сонця кровю блискотіла шина.
На скруті дико вило зпід коліс:
Край шляху стрепенулася вільшина,
Щось мов стогнання вітер з гаю ніс.
В яру десь вовк завив, жовна осіку струже,
Ніч хилиться над ліс і шепотить: Байдуже.

ДРУГА ПІСНЯ.

Лісничий Валько вітер вухом ловить,
Мов хорт на воздух розширяє ніс,
До побережника Остапа мовить:
„Знов чорт якогось нам стрільця надніс!
Чув вистріл? Певно цапа хтось готовить!
Мов у свою комору ходить в ліс...
То кара божа з тою злодійнею!
Гей, на вперейми! Чей стрінемся з нею!“

Оба шульнули ріжними стежками,
За яром, щоб на поляні зійтись;
Вже лісокрадів стежили думками,
Остап рушницю під полою тис,
А Валько в сумерках поміж хашами
Поперек яру дерся наче лис,
Надслухував, чи гилька де не хрусне,
Чи з поза пня де лісокрад не шусне.

І кляв: „Бодай же гир вам загорився!
Драбня погана! Хоч з ума зійди!
Колись в лісах я з Москалями бився,
І не зазнав такої ще біди,
Як в сьому лісі, щоб він провалився!
Ні в день, ні в ніч спокою тут не жди.
Хоч бий, карай, стріляй їх, аж обридло.
Прокляте хлопство преться в ліс, як бидло.

„Дрова рубають, день і ніч полюють,
Слопи на звіря ставлять та сильця,
Із своїм скотом по зрубках воюють,
Підстережуть і готура й зайця, —
І день і ніч лиш мов про те міркують
Мені робити псоти без кінця.
А бий вас грім! Не дам драбам пощади!
Стрілятиму, бо не стає вже ради!“

Ось поляна, де вистріл чувсь. Ні духа!
Пасеться в травах тонконогий цап;
Став Валько під смерічкою тай слуха,
Втім з поляни хильцем іде Остап
І шепче: „Тут була якась псяюха!
Трава столочена! Знать мали храп
На цапа, та хибили, або може“...
Та тут урвав і зойкнув; „О, мій Боже!“

В противнім боці поляни, під вязом
Щось захарчало, наче зпід землі,
І довгий стогін постелився плазом
По поляні, мов мліючи в імлі.
Оба мужчини схопилися разом
„Конає хтось!“ І враз ізза гилі
Мов з клітки вирвались, поперек сигли
На місце стогону що духу бігли.

Прибігли, стали... На траві простертий
Лежав панич, красавець молодий;
Вже на лиці блідому вираз смерти,
Закріпла кров вже лиш слизить з грудей;
Лиш жалко рот іще харчить отвертий,
В очах мов жаль, мов скарга на людей;

Безвладні вже розкидалися руки,
І пістолет лежить, як шмат гадюки.

„Живий іще!“ — сказав Остап по тихо.
„Конає, видно“ — Валько доповів.
„Не мало де його попасти лихо!
Здається, сам на себе руку звів“.
„Мороко наша, кумо Василюху!
Що з ним робить? Лишить, щоб звір іззів?
Алеж живий ще! Чи підмоги звати?
Та хто під ніч у ліс піде із хати?“

Та Валько вже до вбитого припав
І оком знавця оглядає рану,
Бальовий фрак на нім, жакет розпняв,
Поцмокує. „Ну, фірточку погану
Тут просверлив! Глибоко прокопав
До жерела життя!... Та гов, давай погляну
Докладно в хаті... Кров не бухла як фонтана, —
Значить, не з легких... Ну, то се ще лекша рана!“

І крикнув! „Гей, Остапе, швидко ноші!“
„Та пане, як тут швидко їх зробить?
Я панича взять можу на коркоші“.
„То зле, Остапе! З нього кров збіжить...
Скинь полотнянку — не великі гроші!
То в неї можна панича зложить;
Завинемо, то чей оба на співку
Занесем бережно на лісничівку“.

А в лісничівці як у божім раю,
Коли був з нього прогнаний Адам...
Шумлять берези, чисті води грають
І сторожать пси вірні біля брам,

Рожеві з вікон фіранки моргають,
Мов шепчуть: „Мир, любов і щастя там!“
По ганку дике винограद्धя пнеться
І дах побоями червоними сміється.

А в лісничівці молода дама
В покоях ходить, як тиха вода;
Мов Ева дожидаючи Адама,
Прегарна, хоч тужлива і бліда;
Мов золотиста, проміняста пляма
Пливе нечутно, край вікна сіда,
Рожеві фіранки крихітку відкриває,
І вигляне, закриє знов, зітхає.

Знов устає і знов іде нечутно,
Немов по клітці пташка проліта.
Закурить цигарето резolutelyно,
Розгорне книжку... „Ах, не та! не та!“
Знов ходить і зітхає щомінуто
І думкою Бог зна куди віта,
І за розкритий фортеп'яні сідає,
Рожеві пальці на клявіші накладає.

І враз немов з незримої фонтани
Бурливі тони ллються, клекотять,
Якісь погрози, боєві пеани,
Немов мечі по шоломах хрумтять,
Там крик, стогнання, мов від злої рани,
І тони мліють, сумно дилькотять,
Іще пручаються хвилину, другу,
І розливаються в безмежну тугу.

Щось здавлене в протяжній тій гармонії
І резигнація у ній на дні,

І жалощі квилять у кождім тоні,
Мов сняться несподівані пісні,
Мов квіти фантастичнії червоні
Хиляються в зеленій глушині;
Таємних споминів отсе розкрилась брама,
І тихим голосом співає пісню дама:

Ой, розпущуж я мрії
По зеленому гаю,
Чей знайду очі тії,
Що безмежно кохаю.

Ой, розпущуж я тугу
Та від дуба до дуба,
Чей знайду я дружину,
Що над все мені люба.

Ой, розсиплю я співи,
Як росу по розмаю...
Гей, прибудь, моє серце,
Бо я втіхи не маю.

Як у клітці пташина
День по дню я провожу,
Лиш про тебе я мрію
Тай забути не можу.

Лиш про тебе, мій скарбе,
Плоде мого вітхнення,
Що малій у віночку
Що ворожила неня.

Урвала. „Нудно! Мрії сі дівочі
Вже не для мене... Ах, та чом же все,
І денне світло, і ті темні ночі

І гаю шум їх в ум мені несе?
Що се за дивні, невідривні очі
За мною стежать? І невже пасе
З безодні ними демон мою душу?
Боюсь їх, а все в них глядіти мушу.

„Вже десять літ, якраз в день мого шлюбу —
Мене на шлюб як гусочку вели —
Серед юрби свою знайшла я згубу,
Ті очі, що красу мою пили,

І рай такий, безмежну розкіш люблю,
Здавалося, у дар мені несли,
Що я в їх блиску всю себе забула,
Себе я в раю, рай в собі почувала.

(Знов припадає до фортепяну, грає і співає):

Чорні очі палкі,
Ненаситні такі,
Ви впилися в мою душу,
Наче чари які.

Горите, мов алмаз,
Кожний день, кожний час
Почуваю, дожидаю
Тільки вас, тільки вас.

Очі, зорі мої,
Очі, муки мої,
Через вас минають марно
Молодощі мої.

Через вас я смучусь,
Задля вас я труджусь...
Чорні очі, чорні очі,
Чи ще вас я дождусь?“

Безвладні руки на клявіші впали,
З очей мов перли сльози потекли,
Важкі стогнання груди розпирали,
Але уста ні слова не рекли.
Надію мрії мов у гріб ховали,
Та закопать ні за що не могли.
І довго, німо так вона сиділа,
І сльози висхли вже, а ще душа боліла.

Так нудьгувала гарна лісничиха
Отсе вже вісім або десять літ.
„Се божевільна!“ — говорили стиха
Знайомі, — „бач, сама собі морочить світ“.
А служниці: „Се все з добра, не з лиха.
Як би їй пан до праці дав привід,
Як би не так любив, погримав скільки треба,
То в домі був би рай, на що тобі і неба“.

Тай гріх сказати, щоб вона не дбала
За мужа й не вела порядно дім;
Біда лиш та, що з ним дітей не мала,
Байдужа, мов зневірилася в нім;
А як у день сама в хатах остала,
Бо муж по службі в ліс ішов, зовсім
Тоді її тоска напосідала,
Вона ридала й привида видала.

Їй бачились якісь таємні очі,
Що стежили за нею крок у крок,
Були блискучі і чорнійші ночі,
Моргали, наче пара тих зірок,
І з них якийсь огонь ішов пророчий,
Роскішна дрож, діявольський порок,

Надія щастя і тривога втрати,
І той рефрен жалібний: ждати! ждати!

Лісничий здавна мов махнув рукою
На примхи ті, у всіх їй потурав;
Усе зайнятий службою важкою,
Здавалося, лиш про ту службу дбав;
Та в тайні пильнував її спокою
І в лікарів поради засягав.
„Змінить обставини життя“ — були їх ради.
І він, як міг, шукав десь іншої посади.

Вже смерклося, а пані Клементина
Все ще мов сном обтяжена була.
Десята продзвонила вже година,
Слуга в сальоник лампу принесла...
Проснулась пані. „Ах, се ти, Юстина?“
Немов зпросоня вид свій підвела
„А пан прийшов?“ — „Нема ще, пані мила“.
„Ну, ну, а щоб вечеря не простила“.

В тім брама скрипнула і пси завили,
І грубії почулись голоси.
„О Боже — пані скрикнула в тій хвили, —
Се пан іде? Чогож се виють пси?
Біжи, Юстино! Господи мій милий!
Сюди, на ганок! Свічку принеси!“
Та вже на ганку голоси знайомі
Почулись. „Гей там, відчиніть, хто в домі!“

І до покою пан з Остапом входять,
Щось оберемком мов мерця несуть,
На стіл кладуть і голову підводять,
І роздягають, миють і трясуть,

Щось шепчуть слугам, десь зо світлом ходять,
Брязк ножиць чути, стукання посуд.
Тиша мертвецька, потім мов з могили
Глухе стогнання — і знов пси завили.

А пані мов бездушна у куточку
Стояла німо, й слова не рекла,
З очима впертими в одну лиш точку
Вона мов остовпілая була.
„Ще більше вати! Чистую сорочку!“
Пан служниці сказав — і та пішла...
І се тревало більш як пів години,
Аж з раненим як слід упорались мужчини.

Упорались, пішли до кухні мити руки,
Що кровю скрізь поплямлені були.
А пані з виразом цікавості і муки
Нечутно, мов пливучи по землі,
До хорого пішла, ловила вухом звуки,
Що з віддихом важким з грудей його плили,
В лице зирнула, вкрите тінню ночі,
І скрикнула нараз: „Ах, се ті самі очі!“

Ті самі очі чорні, як безодні,
Що стежили за нею стільки літ!
Тепер без блиску, мляві та холодні,
Немов у них яркий зломався світ,
Але й тепер ще чарувати годні,
Як сумовитий спомину привіт.
Вона пронята жахом стрепенула,
Мов ось судьбі своїй в лице зирнула.

Тут муж її ввійшов. Вона на нього
Той свій жахливий зір перевела.
„Ти вбив його?“

Лісничий (з усміхом)

Що за концепт? Для чого?
Ще як би доля нас не наднесла
На вистріл та на слід його, небого,
Вжеб з нього страва вовча там була.
Йй Богу, видно: дурень щастя має!
Втекти хтів від життя, життя-ж його спіймає.

Вона

Він буде жить?

Лісничий

Можливо, хоч та рана
Мене не тішить...

Вона

Ні, він мусить жить!

Лісничий

Щоб мусів, се не наша річ, кохана,
Се в вищій волі, так сказать, лежить.

Вона

Ні, слухай! Се тобі у руку дана
Судьба нас двох. Як він не видержить,
І я не хочу жить. Роби, що знаєш, —
Се невідкличний мій рішенець маєш!

Пішла. Всміхнувся Валько їй у слід.
„Рішуча, нічого сказать! І скоро.
Такий мабуть і весь жіночий рід:
Сьогодні все віддять готов за те, що вчора
Ще у думках не мав. Мрій хорих плід
Для неї найсильнішая підпора.

Закони розуму й природи їй байдуже,
Коли за цяцькою її скортіло дуже.

„Ну, та сим разом може пощаститься
Сю жертву з горла смерти відволать...
Неважна рана... Троха попеститься,
Тай встане... Інтересно буде знать,
Хто він, для чого він життя лишитьсь
Хотів? Щоб з недостатку — не сказать.
Одежа, золотий годинник... ся постава...
Без сумніву, якась інтелігентська справа.

„Зневірився в життя? Гм, по лиці не видно :
Хто так розцвів, той добре їв і пив.
Підлот десь наробив і стало жити стидно ?
І сьогоб я ніяк не припустив ;
Червяк сумління тут не гриз огидно,
Де цвіт краси і юности так цвив.
Ся складка коло уст мабуть говорить нам
Щось инше... сі виски... так, так, *cherchez la
femme!*“

Від того дня у тихій лісничівці
Усе життя пішло на инший стрій.
Уранці Валько із Остапом в спілці
При хорім порались, мов лікарі,
А пані рано, розклад давши дівці,
У кухні пріла, шпортала в старій
Кухарській книзі, добирала вісти,
Щоб хорому щось добре дати зїсти.

А хорий у горячці знай без тям
День поза день мов зломаний лежить.
Муркоче щось, неначе безвістями
Блукає дух його: то весь дрижить,

Мов з холоду, безкровними устами
Сміється, потім нагло закричить,
І знов в нестямі впаде й заніміє...
От так то смерть з життям турніри діє.

А по обіді знов пан в ліс подається,
Де в службі аж до ночі мусить бути.
От тут для пані настає час щастя:
Години їй моментами пливуть.
При хорім упадає і не дається
На хвилюку від постелі відвернуть.
Годує й поїть, рану завиває,
Вкриває і до сну йому співає.

А як засне, то пані Клементина
По хаті ходить, як тиха вода,
І мов безумна шептом що хвилина
Йому свій жаль та тугу повіда,
І мов би се наймильша їй дитина,
До нього пестощі так ніжні приклада,
Блага його і дякує і докоряє,
А там нахилиться й тихесенько співає.

А він лежить без тями. То поблідне
Мов труп, то румянцями спалахне.
Чоло раз чисте, мов кришталь погідне,
То знов чимсь диким, прикрим замахне;
Уста сміються, мов дитя свобідне,
Та враз мов біль страшений їх утне,
І знов мине, і він мов мрія зпоза світа
„Байдуже“ шепотить, та: „Evviva la vita!“

Третя і четверта пісні колись будуть.

*

НОВІ СПІВОМОВКИ

ЦЕХМІСТЕР КУПЕРЯН.

Облягали Ляхи місто
Десь в часі Руїни,
Штурмували брами й мури,
Підкладали міни.

Боронилося козацтво,
Й міщани не спали,
День і ніч гриміли з мурів
Пушки й самопали.

Але Куперян цехмістер
Був за всіх завзятий.
Цеховому товариству
Нишком став казати:

„Годі, братця, нам на мурах
Як сичі сидіти,
Покажім, що й ми, міщанство,
Не Страшкові діти !”

„Вдармо нічю на їх табор
З крутого байраку !
Згиньмо, або тих Ляшеньків
Зотрім на табаку !”

Як згадали, так зробили,
Щастила їм доля,

І розбили вражу силу,
Як пух серед поля.

Радість! Слава! Крик і гомін!
Збігаються в місті
Шевці, кравці, всякі справці, —
Не сто і не двісті.

І витають Куперяна
З його вояками
Як героя, всю дорогу
Всипали квітками.

А на площі чорна рада:
Взяли всі гадати,
Якуб тому Куперяну
Надгороду дати?

Одні кажуть: „Чим він досі
Був у нас? Цехмістром?
Тепер його за заслугу
Виберім бурмістром!“

Другі кажуть: „Що, бурмістром?
Ми на се не згожі!
Най він буде комендантом
В огневій сторожі“.

Треті кажуть: „Ні, панове,
Иншу раду маймо,
Куперяну від нумеру
По дукату даймо!“

„Ні, ні, ні!“ — реве громада
Одностайним хором, —

„За геройство гроші брати?
Ну, се був би сором!“

Знов незгода, знов гармідер,
Сяк і так міркують;
Що хто скаже, кличуть: „Славно!“
А інші кепкують.

Аж ось вискочив на лаву
Пузатий бурмістер
Тай закликав: „Най жиє нам
Куперян цехмістер!“

„Дав нам Бог такого мужа
Ворогів розбити,
Та не дав нам знать, якуб то
Честь йому зробити.

„Гроші дати — сором брати,
Та й ми-ж бідні люде;
На уряд його поставить —
Иншим заздро буде.

„Поки він живий між нами,
То все нам завада, —
Тож, панове цехмістрове,
Ось моя вам рада:

„Зараз тут його убиймо,
На паль посадимо,
По смерти-ж його оплачмо
І святим зробимо“.

„І насиплемо над тілом
Могилу високу,

Будем поминки справляти
Два рази до року“.

„Славно ! Славно ! Оттак рада !“
Всі враз загукали,
А цехмістра Куперяна
Навіть не питали.

СУЧАСНА ПРИКАЗКА.

Ви чули ту пригоду?
В часі розливу рік
Попав у бистру воду
Нещасний чоловік.
В глибокім вирі бється
І тоне вже туй - туй,
До кума, що на мості,
Кричить: „Рятуй! Рятуй!“
А кум, що на поручя
Поважно лікті спер,
Глядить критично: „Втоне,
Чи вирне ще тепер?“
Вкінці махнув рукою
І мовив лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили
Спускайтеся на дно“.

Гай, гай! Таких кумів нам
Не два, не три, не пять
В життю що - дня, що - хвилі
Приходиться стрічать.
Ти в горю, нужді бешся,
Мов риба у саку,
Працюєш, тачку тягнеш,
Мов панщину важку;
Тут сумнів мучить душу,

Що місце то боляк, —
А він лиш критикує:
„Се зле“ і „Се не так!“
За поміч і пораду
Він має лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!

І наш народ так бється
В матні вже много літ,
І хвилі напосілись
Його розмити слід.
А на безпечнім мості
Фальшивії брати
Стоять і ждуть — чи може,
Щоб поміч принести?
Стоять і ждуть на хвилю,
Що брата проковтне,
Числять: тепер ще вирне,
Тепер вже чей пірне.
На крик його й благання
В них слово лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

Та що се? Він не тоне,
Хапаєсь берегів,
Не слухає поради
Облесних ворогів;
І під ногами чує
Вже твердий, твердий ґрунт, —
А ті на мості в репет:
„Се бунт! Се бунт! Се бунт!“

Під ними міст хитаєсь
І хвиля прясла рве
І з моста крик лунає:
„Рятуйте хто живе!
Рятуйте більшу власність,
Рятуйте панський лан!
Рятуйте трон і вівтарь!
Давай обложний стан!“

А що, як Немезида
Собі одного дня
Позволить жарт зробити
І ролі поміня?
На своїм ґрунті стане
Русь міцно на ногах,
А супротивна хвиля
Піде по ворогах?
І ті, що вас із виру
Спасали мило так,
Самі скоштують троха,
Який то в мокрім смак?
А Русь на їх благання
Їм відповість одно:
„Не тратьте, браця, сили,
Спускайтеся на дно?...”

МАЙСТЕР СВИРИД.

Отсе, куме, від Ляхів
Пю нераз гіркую,
Та буває з пересердя,
Що й заматіркую.
А потому й засміюсь,
Хоч як в серці гидко,
І тут мені згадається
Наш майстер Свиридко.
То був майстер від пили,
Долота та сверла,
Та все його якась нужда
На помилки перла.
Чи там в нього в голові
Були не всі дома,
Чи сама рука махала,
Пляну несвідома, —
А все було — зробить стіл,
Забуде підніжє,
Зробить скриню, то хоч віко
Не на лад обріже.
Зробить двері, то дивись,
За малі в одвірку, —
У всім було наш Свиридко
Переборщить мірку,
А деб треба вбить кілок,

Він там хляпне кляйстер, —
Оттим його добрі люди
Звали Попсуй-майстер.

То раз отсе мав я з ним
Кумедну пригоду:
Розломалося коритце,
Де ллють коням воду.
Сам би збив собі нове,
Та дощок не маю,
От зайшов я до Свиридка
Та й оповідаю.
А він добрий чоловік —
„От — каже — морока;
Та я тобі те коритце
Склеплю на млі ока“.
Зараз дошку на варстат,
Ріже, мірить, ріже, —
Одно звертить, друге зібе,
Трете щось не влізе.
Плюнув крепко, розібрав,
Мірить, ріже, мірить, —
Знов збиває, знов не в лад щось, —
Сам собі не вірить.
„Тьфу, — воркоче, — щоб тобі
Гірке, не солодке!
Вже два рази урізую,
Та й ще за коротке!“
Оттак, куме, і наш Лях
З Русином мұдрує:
Тут настопче, там уріже,
Ніде не дарує.
Тут притлумить, припече,

Заплює, зогидить,
Та ще й злий, що з тої праці
Та добра не видить.
„А най, каже, тую Русь
Трясця покоцюбить, —
І бю її, й печу її,
Й ще мене не любить!“

26/IV 1904.

ЩО ЗА ДИВО?

Сніг мете степами,
Вітер порохами,
Покоївка в хаті робить те
Щіткою своєю,
А козак матнею
(У Шевченка) вулицю мете.

Жид мете знай зиски,
А голодний з миски
Так мете, аж годі дух звести;
Нашіж генерали,
Піхни, клерикали
Радіб нас з лиця землі змести.

Шлепом метуть дами;
Цензор олівцями
Вільне слово так мете як в дим;
Страх мете юрбою,
Смерть мете косою,
Лиш метелик не мете нічим.

ПРИТИЧИНА.

Мамцю, мамцю, що мені?
Щось мабуть зовсім погане!
Мій спокій мов свічка тане,
А в серденьку як в млині.

Щось туркоче, щось біжить —
Тихо - тихо, то знов крепче,
Щось співає, свище, шепче,
А все згідно: „Жить! жить! жить!“

Без причини я сміюсь,
Без причини гірко плачу,
Щось у млі рожевій бачу,
Всіх люблю і всіх боюсь.

Спать не можу й бачу сни:
Десь немов садок розкішний,
В нім квіток рядок утішний
В тихім сяєві весни.

Між квітками тими й я,
А в садку музика грає,
Рій метеликів гуляє...
Мамко, мамочко моя!

А між ними там один
Пишнокрилий, срібнолатий...

Ах, як би його спіймати!...
Грації якоїсь син.

Він крильцями тріпотить, —
Весь рожевий, тло зелене —
Все круг мене, все круг мене
Відлетить, то прилетить!

Мамцю, мамцю, що се є?
Чи метелик, чи горобчик,
Чи рожевий, гарний хлопчик
Мені спати не дає?...

*

ЯК ТАМ У НЕБІ?

Два пан-отчики гарненько
Попразникували,
Тай у двох собі при чарці
Нічю розмовляли.

Розмовляли сее, тее,
Чого серце повне,
А як світське перебрали,
Нумо про духовне.

„От письмо святе не пише
І не знають люде,
Як то праведним по смерти
Там у небі буде.

„Ані око не видало,
Не чувало вухо“ —
Се, сказать тобі по правді,
Троха темно й сухо.

„Я собі міркую грішний —
Прости гріха, Боже, —
Те, за що тут всякий бється
Й осягнуть не може,

„Те братерство, однодушність,
У якій всі люде

Зіллються в найвищу спільність —
Ось що в небі буде“.

Другий мовив: „Ей, зійшли ви
На слизьку дорогу!
Сеж соціялізм вам сниться
Бридкий Пану Богу.

„Ні, мабуть, не буде в небі
Комунізм і спільність.
Аджеж дар для нас найвищий
Повна лична вільність.

„Кождий жий собі як хочеш
І роби, що знаєш,
Кождий пан своєї волі,
Волю й силу маєш“.

„Ну, пан-отче! — мовив перший, —
Се цікаві вісти,
Що ви навіть Пана Бога
Вперли в анархісти.

„Там то був би рай, як би так
Людям волю дати!
Мусів би сам Бог із нього
Перший утікати“.

Довго, довго сперечались,
Вже й північ пробила:
Той за спільність, сей за рівність,
А зійтись не сила.

Мовив перший: „Що балакать!
На одно згодімся!
В сю опівнічну пору
Свято покленимся:

„Хто з нас перший світ покине,
В раю водвориться,
Має другому за три дні
У сні обявиться

„І сказати, як там в небі
І які порядки“.
Погодились, поклялися,
Потюпали спатки.

Чи там рік минув, чи пів рік,
Перший умирає
І другого через три дні
У сні навіщає.

„Здоров, брате!“ — „Здоров, отче!“ —
„Ну, я присвятився“.
„Слава Богу! І по небі
Добре роздивився?“

„Роздивився“. — „Ну, і як там?
Говори, мій друже!
Тайну божую збагнути
Я цікавий дуже!“

Мовить дух: „Її збагнути
Певно річ висока,
Та на се не твого треба
І уха і ока.

„А про те, що ми колись то
Суперечку гнули,
То оба ми, любий друже,
Пальцем в небо ткнули.

„Там порядки — ні по твоїй,
Ні по моїй мові,
А зовсім, зовсім инакші“ —
Тай щез на тім слові.

ТРАГЕДІЯ АРТИСТКИ.

То був чудовий місяць май,
Цвіли вже бзи й троянди...
З старої віллі на весь гай
Плив голос панни Ванди.
Співа до цитри, аж зовсім
Захрипла з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Ось жнива. Скочно граючи
Женців провадить банда,
А в віллі не вгаваючи
Співає панна Ванда;
Чи день, чи ніч, чи дощ, чи грім,
Чи крик сорокопудів...
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Вже осінь. Яблока стрясли,
Капусту в пень рубаєм,
А панна Ванда знай співа
У віллі там під гаєм.
Чи в коршмі крик, чи в церкві дзвін
Луна з усіх усюдів, —
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Потис мороз, вітри ревуть
І сніг поля вкриває;
В безлюдній віллі все ще чуть:
Бренчить щось і співає.
Блукає голос серед стін
Захриплий з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Пять день хуртовина ревла,
На шестий день ослабла;
Всю віллю снігом замела,
І Ванда закоцябла.
Та дух її на місці тім
Що ночі ще марудив:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Минуло много, много літ!
Де гай був, нині зілля;
Заріс кропивою весь слід,
Де та стояла вілля.
Та в глупу північ в місці тім
Чуть бренькіт страхопудів:
Ціпрім-цім-цім! Ціпрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Чогож та бідна душенька
На місці тім заклята?
Чого покутує, немов
Убила маму й тата?
І чом ту саму пісню всім
Небіжечка співає?
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
Бо иншої не знає.

НА СТАРІ ТЕМИ

I.

Не легко ли ны кашеть, братіє?...

Чи не добреб нам, брати, зачати
Скорбне слово у скорботну пору,
Як мужам до мужеського збору,
Не як дітям у дзвінки бряжчати?

Вирядім ми слово до походу
Не в степи куманські безконечні,
А в таємні глибини сердечні,
Де кують будущину народу.

Потопчімо там полки погані,
Що летять на душу, як тривога,
Смагу сиплють з огняного рога
І кинжал ще обертають в рані.

Вирвім з коренем ту коромолу,
Що з малого гріх великий робить,
Що нечаяно брата братом гнобить;
Щоб засісти з ворогом до столу.

Чи ще мало в путах ми стогнали?
Мало ще самі себе ми жерли?
Чи ще мало нас у ликах гнали?
Чи ще мало одинцем ми мерли?

II.

Блаженъ мѣжъ, нѣже не идеть
на совѣтъ нечестивыхъ.

Блаженный муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в сомнищах лукавих
Заціплії сумління їх термосить.

Блаженный муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчуткіша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду
І правду й щирість відкрива як новість.

Блаженный муж, що серед гвалту й гуку
Стоїть як дуб посеред бурь і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волисть зломатися, ніж поклониться злomu.

Блаженный муж, кого за тее лають,
Кленуть і гонять і побють камінням;
Вониж самі його тріумф підготовляють,
Самі своїм осудяться сумлінням.

Блаженні всі, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходить:
Хоч память їх загине у народі,
То кров їх кров людства ублагородить.

III.

Гласъ вопіющаго во пѣстыни.

Було се три дні перед моїм шлюбом.
У чистім полі я пшеницю жав.
Був південь. Я спочити сів під дубом,
В душі-ж мов світляний алмаз дровав.

І враз почув я голос невимовний,
Той-голос, що його лиш серце зна,
Для вуха тихий, але сили повний,
Що душу розворушує до дна.

„Ще поки ти почався в лоні мами,
Я знав тебе; заки явивсь ти в світ,
Я призначив тебе перед царями
Й народами нести мій заповіт“.

І мовив я: „О, Пане, глянь на мене!
Простак убогий, молоде хлопя!
Хто стане слово слухати невчене?
Кого наверну, розворушу я?“

І мовив голос: „Від отсеї хвилі
Ти мій. Про все, чим досі був — забудь!
Усе покинь, вір тільки моїй силі,
Мої слова нехай тебе ведуть.

„А що сумнився ти в мойому слові,
Так знай: нікого не навернеш ти;
Мов стріли бються о щити стальові,
Так твій глагол о серць людських щити.

„На вітер будеш мій глагол метати,
Проповідати будеш ти глухим;
Де станеш ти, ніхто не схоче стати,
Що похвалиш, всім видасться лихим“.

І мовив я: „О, Господи, я грішний!
Чи щоб спокутувать всіх вин вагу,
Ти на сей труд важкий і безуспішний
В сій хвилі кличеш свого слугу?“

І мовив голос: „Не тобі се знати!
Не за провини я призвав тебе,
Не безуспішно будеш працювати,
А серце в тобі я скріплю слабе.

„Твоїми говоритиму устами
До всіх народів і до всіх віків,
Твоїми я тернистими стежками
Вестиму своїх вибраних борців.

„Тобою я навчу їх відрікатися
Життя і світа для високих дум,
Сучасних нужд, погорди не лякається,
У світлу ціль зостріливши весь ум.

„Ось уст Твоїх я пальцем доторкнуся
вложу в них своїх глаголів жар.
І наострю твій слух, щоб як озвуся,
Ти чув мій голос, наче грім із хмар“.

Я ниць упав. „О, чую, Пане, чую!“
І серп я кинув і пшеничний стіг
І батьків дім, невісту молодую,
І від тоді не бачив більше їх.

IV.

І Галици свою рѣчь говоряхуть.

Ти знов літаєш надо мною, галко,
І кричеш горя пісню монотонну;
Глядиш у серця глибину бездонну
І бачиш гниль, гидоту беззаконну, —
Не страх тобі нічого і не жалко.

У тебе очі ясні на падлину;
Підлоту, самолюбство і брудоту
Ти здалека добачуєш до-стоту;
Твоя душа мабуть рідня болоту,
Що в собі бачить ціль всього й причину.

О, знаю, заклюєш мою ти душу!
На тім степу беззахистнім, безводнім,
У тім хижацькім стовпищу голоднім,
Знесилений в змаганню тім безпліднім
Твоею жертвою я впасти мушу.

Моє ти фатум, невідступна зморо,
На мозок мій нещасний кандидатко,
Не крич так зично, не лети так падко!
Не бійсь, піде твоя перемога гладко!
Я не втечу! Впаду вже скоро, скоро!

V.

Где оу Римѣ кричатъ подѣ
саблями половецкими.

Крик серед півночі в якімсь глухім околі.
Чи вмер хто й свояки ридають по вмерлому?
Чи хто поранений конає в чистім полі?
Чи плачуть сироти ограблені і голі,
Без батька-матері, без хліба і без дому?

Невідомий співак походу степового...
Замісто струн напаяв він тетиви спижевi,
Давно забуту рать з сну будить вікового
І до походу знай накликує нового
„За землю руськую, за рани Ігореві“.

Давно забута рать в забутій спить могилі,
І Ігор спить і з ним все племя соколине;
Лиш крик поета ще лунає в давній силі,
Байдужість сірая куняє на могилі,
А кров із руських ран все рине, рине, рине.

VI.

Жены роусскія вѣсплакашася.

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі —
Чи в половеччині, чи то в князівській удалщині
Чи то в козаччині, ляхчині, ханщині, панщині,
Руської сльози жіночі!

Скільки сердець розривалось ридаючи,
Скільки звялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скільки сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню таку?

VII.

І любо испити шоломомъ Дону.

І досі нам сниться,
І досі маниться
Блакитного того Дону
Шоломом напиться.

Від роду до роду
Сю далеку воду
Ми співали-споминали,
Як мрію-свободу.

Як би то нам з Дону
Та не було грому,
То вжеб ми над Бугом, Сяном
Не дались нікому.

Як би то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцирями
Сперлися з ордами!

Були би ми „Полю“
Шляхи заступили,
Золотими шоломами,
З Дону воду пили.

Булаб нас не рвала
Степовая птаха,

*

Як би на Дону стояли
Чати Мономаха.

Ліниво, ліниво,
Як Донові хвилі
Плили віки за віками,
Наш гаразд розмили.

Довелось таки нам
Над тим Доном стати,
Робітницькими валками
Байдаки таскати.

Довелось таки нам
До його застукать:
Під землею для чужого
Камінь-вугіль цюкать.

Довелось таки нам
В нім шукати броду:
Не шоломом, пригорщами
Пити з нього воду.

Довелось таки нам
З Дону дань приймати:
Бурлацької шмати прати,
Босі ноги мити.

13/VII. 1906.

VIII.

АНТОШКОВИ П. (АЗЪ ПОКОЙ) ¹⁾.

ЯЩЕ Н МЗЫКЫ АГГЕЛЬСКИМИ
ГЛАГОЛЮ, ЛЮБЕБ ЖЕ НЕ НМАМЬ,
КАА МИ ВСТЬ ПОЛЬЗА?

Діалект, чи самостійна мова?
Найпустійше в світі се питання.
Міліонам треба сього слова,
І гріхом усяке тут хитання.

Міліонам треба світла, волі,
Треба вміти, як їх добиваться,
Поки стогнуть кволі, мерзнуть голі, —
Нам в Параски ласки дожидаться?

Як твій брат із голоду вмирає,
А його ти накормити вступиш,
То чи ждеш, аж срібну ложку купиш,
Чи береш букову, що він має?

Як твоя у річці тоне мати
І кричить: „Ратуй мене, Антошку!“
Будеш ти на гарний човен ждати,
Чи їй кинеш першу-ліпшу дошку?

---

¹⁾ Дивись його статтю в „Галичанин-і“ 1902, ч. 222
п. з. „Тщетная работа сепаратистов“.

Зви се діялєктом, зви жаргоном
Тую дошку, ту букову ложку,
А вона лунає відгомоном
В міліонах серць живих, Антошку.

Хай та мова вбога в славнім роді,
Хай московська, польська, чеська краща, —
Поки служить Матері в пригоді,
То вона культурі не пропада.

Хоч в сусіда там пиха багацька
У порфирі сяє та атласі, —
На чуже багатство ми не ласі, —
Ласа лиш твоя душа жебрацька.

Бідні ми, як коні на припоні,
Збагатить нас труд на рідній ниві
В діялекті чи хоч би в жаргоні
Будемо багаті і щасливі.

Діялект, а ми його надишем
Міццю духа і огнем любови,
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови.

IX.

Лисицы брешѣтъ на черленыя щнты.

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила;
Корогви як мак леліють,
А мечі як іскри тліють, —
Не так тліють, іскри крешуть,
А лисиці в полі брешуть.

Вийшла в поле руська сила,
Не щоб брата задусила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди відбивати,
Що живим труну нам тешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

Не чужого ми бажаєм,
Тай своє не зневажаєм,
Тай не пень ми деревляний,
Щоб терпіти стид і рани,
Поки нас граблями чешуть, —
А лисиці в полі брешуть

Брешуть на щити червоні,
Як брехали во дни оні,
Як щитами руські сили
Степ весь перегородили,

Мов степовая пожежа
Степ увесь перемережа
З краю в край з одного маху!

Завдалиж лисицям жаху
Ті щити! І досі сниться
Їм та руськая вольниця,
Те гулящее юнацтво,
Те козацтво, гайдамацтво,

Що не знало волі впину,
Що боролось до загину,
І пройшло як море крові,
Як пожежа по степови,
По історії Вкраїни...

Навіть згадки, навіть тіни
Тих великих мар до нині,
Страшно виплодам яскині,
І огню зубами крешуть,
На щити червоні брешуть.

Х.

На рѣкахъ вавилонскихъ,
тамо сѣдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавилонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.

І ругався мені Вавилонців собор:
„Заспівай нам щобудь! Про Сіон! Про Табор!“

„Про Сіон? Про Табор? Їм вже чести нема.
На Таборі — пустель! На Сіоні — тюрма!

„Лиш одну хиба пісню я вмію стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.

Я на світ народився під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.

„Я хилиться привик від дитинячих літ,
І всміхаться до тих, що катують мій рід.

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його бє.

„І хоч зріс я мов кедр, що вінчає Ливан,
То душа в мні похила, повзка мов бурян.

„І хоч часом мов грім гримне слово моє,
То се бляшаний грім, що нікого не вбє.

„І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя — раб! Але мозок мій — раб.

„Хоч я пут не ношу на руках, на ногах,
Але в нервах ношу все невольницький страх.

„Хоч я вольним зовусь, а як раб спину гну,
І свobodно в лице нікому не зирну.

„Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вольне слово в душі наче свічку гашу.

„Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськім роблю.

„І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок.

„Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось, мушу я сторожить.

„З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибрати — все найтяжче візьму.

„І хоч часом в душі підіймається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на ґрунт, —

„Ах, то й се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька і сердитість рабська.

„Вавилонські жінки, відвернувшись ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!

„Щоб не впало прокляття моє на ваш плід,
Не прийшлося би раба привести вам на світ.

„Вавилонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуттям серце вам не торкне!

„Щоби вам не судилась найтяжча судьба,
Найстрашнійша клятьба — полюбити раба!“

XI.

Человѣки и скоты спасеш, Господи!
(Псалом 35).

Вжеж твоя святая воля,
Коли хочеш — потурай,
Можеш навіть без розбору
Всіх людей пустити в рай.

Всі ми грішні, всіх життя нас
По калюжах провело,
А такого, щоб без плями,
З роду віку й не було.

А всі ті гріхи, провини,
Що за них нас, скільки чуть,
Страшать пеклом моралісти
І вже в сім життю печуть, —

Щоб тебе се ображало,
Отче, се невчасний жарт!
Проти твого величя
Се і плюнути не варт.

Та й скотину, як що воля,
Всю бери на райський лан, —
Адже там твої любимці
Шоробор і Левятан,

А котрі поміж святими
„Нищі духом“, можуть стать
І кормити ту скотинку
І зпід неї гній метать.

Навіть дикі, хижі звірі
Можуть там війти всі враз, —
Звісно, з тим, щоб всі святії
Мали вільний вафенпас.

Лиш одно мені не може
Поміститись в голові:
Малиб і всі ті падлюки,
Ті без скону неживі,

Ті перевертні жорстокі,
„Переконані“ кати,
Всі ті скоти в людським тілі
Теж до раю увійти?

XII.

Рече бездмнѣ въ сердцѣ
своемѣ, яко нѣсть Бгъ.

Говорить дурень в серці своїм:

Єсть Бог і єсть він Богом моїм!
Його я в серці своїм чую,
В ньому я днюю, з ним ночую.
Він береже мене мов мати:
Що я роблю, він мусить знати;
Що я роблю і що говорю;
Він в моїх думках, в моїх мріях,
І в моїх жалоцях, надіях.

„На нього я поклав надію,
І все, що дію, з ним я дію;
Що мовлю, в ньому коріниться,
Всіх моїх мислей він криниця;
І кожний відрух серця мого
Почався в нім і йде до нього.
Мене він любить як дитину,
Пильнує, тішить без упину,
І всі діла мої нотує,
І шлях мій до мети простує.

„Він світ создав і сонце й зорі,
Завісив землю у просторі,

Накрив її небес покровом —
Одним лише всевладним словом;
Своїм „Да будет“ всемогучим,
Немов дощу потоком рвучим
Він скрізь на морі і на суші
Создав у зародочках душі,
Життя розсіяв незлічене —
А все для себе і для мене.

„О, він ступнево йшов, вправлявся,
Шість день до ціли наближався,
Поки создав найвищу пробу —
Мене — він на свою подобу.
Він дав мені весь світ у владу;
З його любви я не відпаду,
А навіть як згрішу, раб грішний,
То він карать мене не спішний:
Хоч як грізнеє пересердя.
Ще більше в нього милосердя.

„Щоб згладилась моя провина,
Він дав за мене свого сина;
І щоб мої могутні крила
Не зупиняла, не гнітила
Важка матерії інертність,
Він дав душі моїй безсмертність,
Дав запоруку безпохибну,
Що як умру, то не загину,
Що смерть моя — не скін фатальний,
А вхід до раю тріумфальний.

„Єсть Бог, я чую се, я знаю,
Його у власнім серці маю,
Його у твориві я бачу.

В своїй його знаходжу вдачу:
Він в моїй совісті говорить
І мною нищить, мною творить.
Що я скажу, він „ні“ не скаже,
І що я звяжу, й він те звяже.

„Я часть його; де часть, там цілість.
Я твір його, і творця вмілість
Його творіння виявляє:
Його дух з мене промовляє,
Його мисль в моїм слові чути;
Я єсьм, тому й він мусить бути.
Я в нім живу і з ним я вічний,
Як син, як складник органічний,
Як тон із гармонійним строєм“...

Говорить дурень в серці своїм.

ІЗ КНИГИ КААФ

7

I.

У сні зайшов я в дивную долину.
Було так ясно, тихо легко в ній,
Що бачилось мені: не йду, а лину.

Сміялася в пишноті весняній
Природа пахощами вся облита,
І скрізь співав пташок незримих рій.

Сріблóm на збочах хвилював лан жита,
Верхом шумів-гудів відвічний ліс,
Внизу була величня тайна скрита.

Внизу був луг, і з нього вітер ніс
Такі розкішні пахощі, що груди
Аж ширшали і дух у тілі ріс.

А йшли ті пахощі з квіток, що всюди
Росли — барвисті, дивних форм, яких
Мабуть ніколи не плекали люди.

Хиляючись до тих квіток палких,
Я чув, що й спів солодкий з них виходить,
Мов пасма тонів ніжних і м'яких.

Між тих квіток дівчат багато ходить,
Всі в білому, в вінках і скиндячках,
І одна одну все за руку водить.

*

У всіх маленькі кошики в руках
І кожду квітку пильно оглядають,
Пестять і підливають на грядках.

Не рвуть квіток співучих, та зривають
Із кожної ростинки по листку
І бережно у кошики складають.

І, бачучи забаву їх таку,
Я мовив: „На що ті листки, дівчата?
На лік, на страву їх рвете яку?“

І мовила одна: „Рвемо для свята.
І не на лік, бо для здорових се;
І не на страву — сита наша хата.

„А хто до уст листок сей занесе
І розгризе і сок його скоштує,
У того серце розкішю стрясе;

„У того смілість душу напростує,
У того радість очі прояснить,
Турботи всі розвіє й пошматує.

„Твій сум, твою зневіру хоч на мить
Прогонить він; ти станеш, мов дитина,
Всю суть свою ти мусиш відмінить.

„Всім любий ти, хоч круглий сиротина,
І любиш всіх, щасливий в тій любові.
Кааф у нас зоветься та ростина“.

Пішли. Та йдуть і мовлять інші дві:
„А ти не рад листків тих скоштувати
І занести їх там, своїй верстві?“

„Чи все в вас має лютість панувати,
Зневага до людства, погорда й їдь?“

І кинувсь я листки ті дивні рвати.
Ось вам пучок їх. Нате та гризіть!

II.

Поете, тям, на шляху життєвому
Тобі перлини-щастя не знайти,
Ні захисту від бурі, злив і грому.

Поете, тям, зазнати маєш ти
Всіх мук буття, всіх болів і унижень,
Заки дійдеш до світлої мети.

Поете, тям: лиш в сфері мрій, привиджень,
Ілюзій і оман твій рай цвіте,
А геній твій, то міць сугестій, зближень.

Пророцький дар у тебе лиш на те,
Щоб иншим край обіцяний вказав ти,
А сам не входив у житло святе.

І серце чулеє на те лиш взяв ти,
Щоб кождому в день скорби пільгу ніс,
І в горю слово теплеє сказав ти.

Та з власним горем крийся в темний ліс!
Ніхто до тебе не простягне руку
І не отре твоїх кровавих сліз.

Та не міркуй, що родивсь ти на муку,
Бо й розкошів найвищих маєш часть,
У творчій силі щастя запоруку.

Усе, чого тобі сей світ не дасть,
Знайдеш в душі своїй яснійше, краще:
Найвищу правду і найбільшу владу.

Ото й минай все темне, непутяще,
Весь злудний блиск, тріумфи хвилеві,
Все підле, самолюбне і пропаше.

І бережи на своїй голові
Вінок незвятий чистоти і ласки
І простоти, мов квіти полі.

У маскарад життя іди без маски,
На торжище цинізмів і наруг
Виходь з ліхтарнею з старої казки:

В ній щезне тіло, появиться дух,
Прозора стане явищ темна маса.
І будь ти людям не суддя, а друг

І зеркало й обнова. Guarda e passa.

III.

Гуманний будь, і хай твоя гуманність,
Пливе з криниці чистої любови,
Якої не мутить пиха й захланність.

Гуманний будь не так як богослови,
Що надприродним ліктем довг свій мірять,
Льву такають, а гримають ослови,

Братами мають тих лише, що вірять
У їх закони, в їх повісти і чуда,
До „вічних благ“ все ласо зуби шкірять,

Та цідять муху, щоб ковтнуть верблюда.
Не те, щоб всіх любив — се вже над міру,
А не бажай нікому зла та худа.

Всіх бляг і брехень не бери на віру,
На фальш і зраду май порядний дрюк,
І не давай з братів лупити шкіру.

Лише не сердься, не заламуй рук,
Котячу флегму май усе в запасі,
Не вір облесним, стережися злюк.

А дармоїдам все кажи: А засі!

IV.

Як трапиться тобі в громадськiм ділі
Здобути голос, вплив якийсь і значність,
Народ вести, снувати пляни смілі,

То памятай і все май ту обачність,
Не вірити і не дуфать ніколи
На княжу ласку й на народню вдячність.

Бо княжа ласка як той сніг на поли,
Що вітер здує, в південь злиже сонце,
І лишить чорний ґрунт, пустий і голий.

Народня вдячність, — ти фатальний гонче,
Що з злою вістю все прибудеш вчасно,
А з доброю все спізнишся доконче!

І не міркуй, що де ти бачиш ясно,
Там иншим з твого слова засвітає,
Хаос думок уложиться прекрасно.

Не вір, що люд твої заслуги почитає,
Що задля них одну дрібну провину
Тобі простить! Він судить — не питає.

І знай, коли щасливу годину
Ти прозівав, щоб инших взяти під ноги,
Тебе самого бозпощадно в глину

Затопчуть, як камінчик в брук дороги.

V.

Ти йдеш у вишукано-скромнім строю
І згідно так глядиш на сю пропащу,
Що натяк сам — назвать її сестрою

Ти за зневагу принялаб найтяжчу.
Ти чесна! Двацять вісім літ проживши,
Ти весну молодости вже найкращу

Пустила мимо! Ти пройшла не пивши
Поуз криницю втіхи життєвої,
Уста свої призи́рством заціпивши.

Чого ти ждеш? Чи ще весни нової?
Вона минула вже безповоротно.
Ти гордо йдеш, та вже ціпкії звої

Жаль простяга, та вже тобі турботно,
Вже щось гірке під серце підступає,
Сумне, як день, що йде понуро-слотно.

Чи то не зависть по душі щипає?
Минаєш ту пропащу, мов не бачиш,
А скоса зиркнеш — щось в устах злипає..

Мабуть в ночі до подушки заплачеш!

VI.

Ф. Р.

Дівчино, каменю дорогоцінний,
Затоптаний в болото, тваню вкритий,
Та й досі в блиску своєму нетлінний!

На тебе я дивлюся сумовитий:
Який багатий скарб чуття й любови
Марнується розтоптаний, розбитий!

Огонь, що так горить у твоїй крові,
Нагадує мені часи старії,
Коли чуття не гнули ще в окови.

Така як ти колись в Александрії
Співаючи по вулицях ходила
Під іменем Єгиптянки Марії.

І так як ти й вона тоді твердила:
„Усіх люблю! Чи бідний, чи багатий,
До мене йди і попускай вудила

„Своїм бажанням! Я не для заплати,
А через той огонь, що в жилах грає,
В свої обійми рада всіх прийняти!

„В кого жура сон нічю пожирає,
Хто радощів не має з ким ділити,
Хто пристрасти пожежею згарає,

„Хто в праці гнесь, без діл не може жити, —
До мене йдіть! Я всім на своїм лоні
Дам рай — або про рай хоч хвилю снити“.

Благословлю уста твої червоні
І очі ті безсоромно огнисті —
Дві зорі на рум'янім небосклоні!

І груди ті прегрішні і пречисті,
І стан гнучкий і сміх — серпанок срібний,
Що закрива безодні горя мглисті.

І лад той навіть клясти я нездібний,
Що впхнув тебе в безодню ту без тям: —
З усею поганю він був потрібний,

Щоб розвалить міцну стіну між нами,
І дав нам здибатись і полюбитись
І розійтись розбіжними стежками.

Нераз іще твій вид мені присниться,
Нераз іще ім'я твоє кохане
Прошепчу я тужливими устами.

Благословлю тебе. Де лиш постане
Нога твоя, нехай там радість сяє,
Най сміх лунає, хоч і серце вяне.

І ти не думай, що тебе чекає!
За тим, що щезло — безхосенні жалі,
А на переді смерть усіх спіткає.

В бруднім заулку, в ясному шпиталі,
Чи в власнім ліжку, всім одна дорога!
Найкраща чвірка не заїде далі.

А ти не дбай, і доки тільки змога,
Сій радощі, плекай любовні мрії,
І жаль гони від свого порога

За прикладом Єгиптянки Марії.

20—22/ІІІ, 1904.

VII.

Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє.
Я змерз. І випало з холодних пальців
Перо. І мозок стомлений відмовив
Вже послуху. В душі глибока павза,
Ні думка, ні чуття ні біль — ніщо
В ній не ворухиться. Завмерло все,
Немов гнилий ставок в гущавині,
Якого темну воду не ворухить
Вітровий подих.

Але цить! Се що!

Чи втопленники з болотного дна
Встають і з хвиль вонючих простягають
Опухлії, зеленуваті руки?
І голос чути, зойк, ридання, стогін —
Не дійсний голос, але щось далеке,
Слабе, марне, тінь голосу, зітхання
Чутне лиш серцю, та якеж болюче,
Яке болюче!...

„Тату! Тату! Тату!

Се ми, твої невродженії діти!
Се ми, твої невиспівані співи,
Перед часом утоплені в багнюці!
О, глянь на нас! О, простягни нам руку!
Поклич до світла нас! Поклич до сонця!
Там весело — нехай ми тут не чахнем!
Там гарно так — хай тут не гинем!“

Не вийдете на світло, небожата!
Не вивести вже вас мені до сонця!
Я сам отсе лежу у темній ямі,
Я сам гнию тут до землі прибитий,
А з диким реготом по моїй груди
Тупоче, бє моя лихая доля!

І ще раз чути: „Тату! Тату! Тату!
Нам зимно тут! Огрій нас! Лиш дихни
Теплом, що з серця йде, повій весною,
А ми пурхнем, оживемо, заграєм!
Весняним чаром, співом соловейків
Наповнимо твою сумну хатину,
Арабських пахощів на своїх крилах
Нанесемо, коверцем пишнобарвним
Розстелимось під твоїми ногами.
Лише тепла нам! Серця! Серця! Серця!“

Деж я тепла візьму вам, небожата?
Уста мої заціпило морозом,
А серце в мене вижерла гадюка.

VIII.

Як голова болить!

Пожовклі карти
Рукопису старого помаленьку
Перебігають стомленії очі,
А в голові грижа немов павук
Снує сітки, немов штукарь у тьмі
Пускає сині, білі, пурпурові
Ракети, огняним млинком вертиться,
То вказує в бенгальським світлі дикі
Якісь появи, що з тих карт пожовклих
Зриваються, немов осінні листя
Під подихом хуртовини...

„Прийшов
Святий Матвій у город людоджерів.
А люде ті такі звичаї мали:
Не їли хліба, не пили води,
А тільки жерли тіло чоловіче
І кров пили. А хто чужий траплявся
У город їх, то тут його хапали
І, вивертівши очі, напували
Отруйним зіллям і в тюрму сажали
І клали їсти їм траву-отаву“.

І вже щеза з перед очей рукопис,
ту страшну історію читаю
У власнім серці: як я заблукався
У город — будь ім'я його прокляте! —
І поєно мене отруйним зіллям,

Як очі вибрано мені, щоб я
Не бачив, хто мене і пощо вяже,
І як замісто хліба довго-довго
Я годувався іллюзій диким зіллям.

І ось я темний у тюрмі ридаю,
І не за тим ридаю, що пропало:
Не за свободою, яка ніколи
Свобідна не була; не за тим щастям,
Що лиш у снах являлось та дразнило.
Лиш те болить мене, що зведений
До стану травоїдної худоби
Я тямки чоловіцтва ще не втратив.

Та ось бряжчать ключі, скриплять завіси,
Стукочуть кроки, — се сторожа входить.
Хтось шарпнув шнур, що вяже мої руки,
І роздивля табличку, що до них
Привязана. „Три дні ще і тоді
Час буде вивести його“.

Пішли.

Мені не страшно. Щож, три дні! Могли
І зараз брать.

А може... може там
Далеко десь, по той бік Чорноморя
Маленька барка надува вітрила,
І в ній сидить спаситель твій, що чудом
Перепливе безодню і вийде
В останню ніч у сю сумну темницю,
І верне зір тобі і скаже: „Встань і вийди!“

Ге-ге, колись в легендах так бувало,
Та не тепер! Не надійся нічого!
Мовчи і жди!

IX.

Як би ти знав, як много важить слово,
Одно сердечне, теплеє слівце!
Глибокі рани серця як чудово
Вигоює — як би ти знав отсе!
Ти певноб поуз болю і розпуки,
Заціпивши уста, безмовно не минав,
Ти сіяв би слова потіхи і принуки,
Мов теплий дощ на спраглі ниви й луки, —
Як би ти знав!

Як би ти знав, які глибокі чинить рани
Одно сердите, згіднеє слівце,
Як чисті душі кривить і поганить
І троїть на весь вік — як би ти знав отсе!
Тиб злість свою неначе пса гризького
У найтемніший кут душі загнав,
Потіх не маючи та співчуття палкого, —
Тиб хоч докором не ранив нікого, —
Як би ти знав!

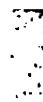
Як би ти знав, як много горя криється
У масках радості, байдужості і тьми,
Як много лиць, за дня веселих, миється
До подушки горючими слізми!
Тиб зір і слух свій наострив любовю
І в морі сліз незримих поринав,

Їх гіркість власною змивав би кровю
І зрозумів весь жах в людському безголовю, —
Як би ти знав!

Як би ти знав! Та се знання предавне;
Відчути треба, серцем зрозуміть.
Що темне для ума, для серця ясне й явне...
І иншим би тобі вказався світ.
Тиб серцем ріс. Між бурь життя й тривоги
Булаб нескитна, ясна путь твоя.
Як Той, що в бурю йшов по гривах хвиль роз-
логих,
Так тиб мовляв до всіх плачучих, скорбних,
вбогих;
„Не бійтеся! Се я!“

*

ЗМІСТ

SEMPER TIRO	3—12
Semper tiro	5
Сонет	7
Мойому читачеві	8
Буркутські станси I—IV	9
Конкістадори	11
ЛІСОВА ІДІЛЛЯ, поема	13—51
Посвята М. Вороному	15
Прольог	19
Перша пісня	28
Друга пісня	40
НОВІ СПІВОМОВКИ	53—72
Цехмістер Куперян	55
Сучасна приказка	59
Майстер Свирид	62
Що за диво?	65
Притичина	66
Як там у небі?	68
Трагедія артистки	71
НА СТАРІ ТЕМИ	73—97
I. Чи не добреб	75
II. Блаженний муж	76
III. Було се три дні	77
IV. Ти знов літаєш	80
V. Крик серед півночі	81
VI. Де не лилися ви	82
VII. І досі нам сниться	83
VIII. Діалект, чи самостійна мова	85
IX. Вийшла в поле руська сила	87
X. На ріці вавилонській	89

XI. Вжеж твоя святая воля	92
XII. Говорить дурень	94
ІЗ КНИГИ КААФ	97—115
I. У сні зайшов я	99
II. Поете, тям	102
III. Гуманний будь	104
IV. Як трапиться тобі	105
V. Ти йдеш, у вишукано-скромнім строю	106
VI. Дівчино, каменю дорогоцінний	107
VII. Опівніч. Глухо. Зимно.	110
VIII. Як голова болить	112
IX. Як би ти знав	114
СТРАШНИЙ СУД	117 130

Вінета роботи Павла Ковжуна.